

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ TANISI ALMIŞ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERDE TÜKENMİŞLİK İLE UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ebru ÖZÜLKÜ¹, Başak BAĞLAMA²
öz

Özel eğitim alanında sık karşılaşılan yetersizlikler grubunda yer alan öğrenme güçlüğü, dinleme, konuşma, okuma, anlama, mantık kurma ve yazılı anlatım becerilerinde gecikme ya da yetersizlikler ile kendini gösteren bir bozukluktur. Öğrenme güçlüğü tanısı kriterlerinin belirlenmesi, öğrenme güçlüğü tanılı öğrencilerin eğitim olanaklarının artması ve geliştirilmesi ile beraber bu tanıyı alan öğrencilerin sayısının artmasına neden olmuştur. Öğrenme güçlüğü alanında son yıllarda yapılan çalışmalar, özel gereksinimi olan çocuğa sunulan hizmetlerle birlikte öncelikli olarak ailedeki bireylerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçlara göre aileye destek verilmesi düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla, bu araştırmanın amacı öğrenme güçlüğü olan çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu amaçsal örnekleme yoluyla seçilen ve gönüllü olarak araştırmaya katılan 212 ebeveyn oluşturmaktadır. Araştırmada yöntem olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan "Demografik Bilgi Formu", "Beck Umutsuzluk Ölçeği" ve "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma ilişkisel temelli kesitsel tipte bir çalışma olmakla birlikte verilerin analizinde SPSS 21.0 kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve alt boyutları ile tükenmişlik ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Sonuç olarak öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça tükenmişlikte artmaktadır. Yapılan alanyazın incelemesinde de araştırmada ulaşılan sonuçların yapılmış olan çalışma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşamış oldukları umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının düşürülmesinde psikoeğitim ve kendi kendine yardım gruplarının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Öğrenme Güçlüğü, Umutsuzluk, Tükenmişlik, Ebeveyn

THE RELATIONSHIP BETWEEN LEVELS OF BURNOUT AND HOPELESSNESS IN PARENTS OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITY

ABSTRACT

Learning disability, which is included in the group of disabilities frequently encountered in the field of special education, is a disorder that manifests itself with delays or inadequacies in listening, speaking, reading, comprehension, reasoning and written expression skills. Determining the diagnostic criteria for learning disability has led to an increase in the number of students with this diagnosis, along with the increase and development of educational opportunities for students with learning disabilities. Studies in the field of learning disability in recent years have brought to the fore the idea of determining the needs of the individuals in the family and providing support to the family according to these needs, together with the services provided to the child with special needs. Therefore, it was aimed to examine the burnout and hopelessness levels among parents of children with learning disability. The study group of the research consists of 212 parents selected through purposive sampling. In addition to the "Demographic Information Form" prepared by the researchers, "Beck Hopelessness Scale" and "Maslach Burnout Scale" were used to collect the data. The research is a cross-sectional study and relational survey model was used as research method. SPSS 21.0 was used in the analysis of the data. According to the findings obtained from the study, a statistically significant relationship was found between hopelessness and its sub-dimensions and burnout and its sub-dimensions in parents of children with learning disability ($p<0.05$). As a result, as hopelessness increases in parents of children with learning disability, burnout increases. In the literature review, it was determined that the results obtained in the research were similar to the results of the study. In this context, it is recommended to establish psychoeducational and self-help groups to reduce the feelings of hopelessness and burnout experienced by parents of children with learning disability.

Key Words

Learning Disability, Hopelessness, Burnout, Parents

¹Uzman Klinik Psikolog, e-mail: ediyebiri@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0730-3728

²Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, e-mail: bbağlama@ciu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7982-8852

Alıntılama: Özülkü, E., Bağlama, B. (2022). Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ailelerde tükenmişlik ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(11), 39-57.

Giriş

Öğrenme güçlüğü, kişinin öğrenme yeteneğinin temelini oluşturan okuma, yazma ve matematik olmak üzere üç alandan birinde devam eden sorunları ifade etmektedir. Amerikan Psikiyatri Birliği, öğrenme güçlüğüne standart testlerle yapılan ölçümlere göre bireyin zeka puanlarına oranla daha düşük matematik, okuma ve yazma ilgili puanlar alması olarak tanımlamıştır. Bu problemler çocukların akademik başarılarına ve günlük etkinliklerine olumsuz etkide bulunacak düzeydedir. Öğrenme güçlüğü, harf ile ses arasındaki ilişkiyi kurmada, akıcı okumada okuduğunu anlamada ve matematiksel işlemlerde yaşanan güçlüklerle karakterizedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Öğrenme güçlüğüne görülme sıklığına ilişkin veriler incelendiğinde, güncel tanı kitabı DSM-V'te %5-15 oranında yaygınlığı olduğu bildirilmektedir. En sık gözlenen alt tipi ise %80 gibi yüksek bir oranla okumada güçlük şeklinde belirti veren disleksidir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Cinsiyetler arasında benzer oranda yaygınlık olduğu bildirilmektedir ancak erkek çocuklarında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile birlikte daha sık tanı konulduğu belirtilmektedir (Siegel, 2006). Dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin yanı sıra obsesif kompulsif bozukluk, okul fobisi, karşıt gelme bozukluğu, anksiyete bozukluğu ve dil bozukluğu gibi birçok psikopatoloji öğrenme güçlüğü tablosuna sıklıkla eşlik edebilmektedir. Özellikle dil alanında erken dönemde problem yaşayan çocukların fonolojik farkındalıkları gelişmediği için öğrenme güçlüğü riski taşıdıkları bildirilmektedir (Akıncı, 2011; Doğan, 2012; Mather ve Wendling, 2012).

Öğrenme güçlüğüne etiyolojisine yönelik yapılan araştırmalar kalıtsal geçişin önemli bir yere sahip olduğunu bildirmektedir. Tek yumurta ikizleri ile yapılan çalışmalarda her iki kardeşte de bozukluğa sahip olma oranının %68, çift yumurta ikizlerinde ise %38 olduğunu göstermektedir (Shaywitz ve Shaywitz, 2005). Bunların yanı sıra fetal ve erken dönemde ilaç maruziyeti, yetersiz beslenme, nikotin ve maddeye maruz kalma gibi birçok çevresel faktörün de öğrenme güçlüğü üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Colenbrander vd., 2018).

Öğrenme güçlüğü yaşayan çocuklarda sıklıkla gözlenen akademik başarısızlık, çocuğun yetersiz olarak algılanmasının en önemli nedenlerinden biridir (Silver vd., 2007). Normal gelişim gösteren akranlarının gerçekleştirebildiği birçok aktivitede yeterince işlevsel olamamak hem çocuğu hem de ebeveynini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Alexander, 2008). Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin hem maddi hem de manevi birçok yükü üstlendikleri bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda özel gereksinimi olan çocuğa sahip annelerin depresyon ve kaygı düzeylerinin normal gelişim gösteren çocuğu olan annelere kıyasla daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Şengül ve Baykan, 2013; Uğuz vd., 2004; Toros, 2002).

Umutsuzluk ve tükenmişlik özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları durumlar arasındadır. Son yıllarda daha fazla araştırılmaya başlanan umutsuzluk kavramı kişinin sahip olduğu içsel kaynakları tüketmesi, gerçekçi olmayan beklentilere sahip olması ve genel bir bitkinlik halini ifade etmektedir. Umutsuzluk içinde olan kişi karşılaştığı stresörlerle baş etme konusunda çaresiz hissetmekte ve mücadele gücü bulamamaktadır (Freudenberger ve Richelson,

1980). Umutsuzluk, geleceğe dair olumsuz bir bakış açısı içermekte ve kişiyi hedef belirlemekten alıkoymaktadır. Bu duygu içinde olan kişi yaşadığı problemleri çözebileceğine dair olan inancını kaybedebilmekte ve olumsuz sonuçlar alacağına dair beklenti içine girebilmektedir (Deniz vd., 2007). Umutsuzluk duygusu sözel ifadelerde azalma, pasiflik, karar vermede güçlük ve yaşam enerjisinin düşmesi gibi durumlara neden olabilmektedir. Bu halde umutsuzluğun depresif duygulanım için önemli bir yordayıcı olduğu söylenebilir (Öztürk, 2004). Göçtü (2014) tarafından yürütülen araştırmada özel gereksinimi olan çocuğa sahip annelerin suçluluk, utanç ve umutsuzluk duygularını normal gelişim gösteren annelere kıyasla anlamlı düzeyde daha fazla yaşadıkları bildirilmiştir.

İş yaşamındaki stresin neden olduğu durumların araştırılması üzerine ortaya çıkan tükenmişlik kavramı zamanla farklı durumlar için de araştırma konusu olmuştur. Özellikle duygusal isteklerin yüksek düzeyde olduğu durumlara uzun süreli maruz kalmayla birlikte ortaya çıkan bilişsel, duygusal ve davranışsal enerjinin düşüşü tükenmişlik olarak tanımlanmaktadır (Pines ve Aronson, 1988). Kişinin kendini yorgun, bitkin, sinirli ve umutsuz hissetmesi tükenmişliğin en yaygın belirtilerindedir. Bununla birlikte çeşitli fiziksel hastalıklar, geçmeyen fiziksel yorgunluk ve isteksizlik de tükenmişlik tablosunda sıklıkla gözlenmektedir (Gürşimşek ve Girgin, 2000).

Öğrenme güçlüğü tanısı almış bir çocuğa sahip olmak ebeveynler için kronik stres kaynaklarından biri olabilmektedir (Dyson, 2010). Tanının kabullenilmesinin ardından durumla nasıl baş edeceğini bilememek, doğru kaynaklara ulaşamamak, çocuğuna faydalı olamamak ve maddi kaynak bulmada sıkıntı çekmek umutsuzluğu ve tükenmişliği beraberinde getirebilmektedir (Karadağ, 2009). Yapılan birçok araştırma öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip annelerin yoğun düzeyde tükenmişlik yaşadığı konusunda hemfikirdir (Duygun ve Sezgin, 2003; Çengelci, 2009; Altıntaş, 2011; Altındağ-Kumaş ve Sümer, 2019). İlgili literatürde öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin duygudurumlarına dair birçok araştırma olmasına karşın bu ebeveynlerde spesifik olarak umutsuzluk ve tükenmişlik arasındaki ilişkinin incelendiği yeterli çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu noktadan hareketle, bu araştırmada öğrenme güçlüğü olan çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların ebeveynlerine yönelik tükenmişlik belirtileri ile daha önce çalışma olsa da öğrenme güçlüğü tanısı alanların ebeveynlerine yönelik tükenmişlik belirtileri ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesini konu alan benzer çalışma yapılmamış olması sebebiyle literatüre katkıda bulunmak istenmiştir. Yapılan araştırma yapılacak diğer çalışmalara katkıda bulunması, öğrenme güçlüğü tanısı alan çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları problemleri açığa çıkartıp, ebeveynlere yönelik müdahalelerin niteliğinin artırılması amacıyla planlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma ilişki temelli kesitsel tipte bir çalışmadır. İlişkisel tarama modellerinde iki veya daha fazla değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişki, bu ilişkinin şiddeti ve

yönüne dair bilgilerin elde edilmesi için gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk vd., 2008).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni İstanbul il sınırları içerisinde yaşayan öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerden oluşmaktadır. Katılımcılara ulaşma noktasında özel gereksinimli çocuklara hizmet sunmakta olan dört farklı özel eğitim merkezi ile görüşme sağlanmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen kurumlardan hizmet almakta olan gönüllü ebeveynler araştırmaya dâhil edilmiştir. Örneklem ise evrenden amaçsal örnekleme yoluyla seçilen 212 gönüllü kişiden oluşmuştur. Katılımcı grubun demografik özelliklerine ilişkin dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler	Ortalama	Ss (Minimum-Maksimum)
Yaş (yıl)	39.35	10.60 (22-57)
	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	102	48.1
Erkek	110	51.9
Çalışma Durumu		
Evet	179	84.4
Hayır	33	15.6
Medeni Durum		
Evli	80	37.7
Bekâr	67	31.6
Dul	65	30.7
Eğitim durumu		
İlkokul	94	44.3
Ortaokul	30	14.2
Lise	32	15.1
Üniversite	29	13.7
Yüksek Lisans ve Doktora	27	12.8
Çocuk Sayısı		
1	113	53.3
2	67	31.6
3+	32	15.1
Yetersizliği Olan Çocuk Sayısı		
1	191	90.1
2+	21	9.9
Yetersizliği Olan Çocuğun Yaşı		
2-5 Yaş	78	36.8
6-11 Yaş	57	26.9
12-18 Yaş	77	36.3
Yetersizliği Olan Çocuğun Cinsiyeti		
Kız	93	43.9
Erkek	119	56.1
Yetersizlik Konusunda Alınan Özel Eğitim Süresi		
1 yıldan az	108	50.9
1 yıl	76	35.8
2 yıl	24	11.3
3+	4	1.9
Ebeveynin Destek Alma Durumu		
Evet	142	67.0
Hayır	70	33.0
Toplam	212	100

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir. Katılımcı ebeveynlerin yaş ortalaması 39.35 ± 10.60 yıldır ve yaş aralığı 22-57 yıl arasında değişmektedir. Kadın ve erkek katılımcılar arasında dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir. Katılımcıların %51.9’u erkeklerden, %48.1’i de kadınlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin %37.7’si evli, %31.6’sı bekâr ve %30.7’si de boşanmış kişilerden oluşmaktadır. Katılımcıların yarısına yakınının ilköğretim mezunu (%44.3) olduğu görülürken, %15.1’i lise, %14.2’si ortaokul, %13.7’si üniversite ve %12.8’i de yüksek lisans veya doktora mezunu olduklarını ifade etmiştir. Ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısına göre de %53.3’ünün 1 çocuğu olduğu görülürken, %31.6’sının 2 çocuk ve %15.1’inin de 3 ve üzeri çocuğa sahip oldukları bulunmuştur. Yetersizliğe sahip olan çocuk sayısında ise katılımcıların tamamına yakınının (%90.1) 1 çocuğunun yetersizliğe sahip olduklarını ifade ettikleri bulunmuştur. Bu çocukların %36.8’inin 2-5 yaş aralığında olduğu görülürken, %36.3’ünün 12-18 ve %26.9’unun da 6-11 yaş aralıklarında oldukları tespit edilmiştir. Yetersizliğe sahip olan çocukların %56.1’i erkek çocuklarken %43.9’u ise kız çocuklarıdır. Ebeveynlerin yetersizlik noktasında destek alma durumlarına göre ise %67’si herhangi bir destek aldıklarını ifade ederken %33’ü ise herhangi bir destek almadıklarını belirtmişlerdir. Son olarak katılımcıların yetersizlik konusunda aldıkları özel eğitim hizmet sürelerine göre ise; %50.9’unun 1 yıldan az, %35.8’inin 1 yıl, %11.3’ünün 2 yıl ve %1.9’unun da 3 yıl ve üzeri sürelerde eğitim hizmeti aldıkları görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Araştırmaya katılan öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların ebeveynleri hakkında daha detaylı bilgi almak için araştırmacı tarafından hazırlanan sorulardan oluşmuştur.

Beck Umutsuzluk Ölçeği-BUÖ: Beck ve arkadaşları tarafından 1974’te geliştirilmiş, Seber ve arkadaşları (1993), Durak (1994) ve Durak ve Palabıyıkoglu (1994) tarafından ülkemizde geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin puan aralığı 0-20’dir. Puanların yüksek olması bireylerin yaşadığı umutsuzluk düzeyinin fazla olmasını göstermektedir.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği: Maslach ve Jackson tarafından (1981) geliştirilmiştir. Türkçe’ye uyarlaması Ergin (1992) tarafından yapılan bu ölçek duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte 22 ifade bulunmaktadır. 5’li Likert tipi bir ölçektir. Cronbach alfa kat sayıları duygusal tükenme için 0.83, duyarsızlaşma için 0.65, kişisel başarıda düşme için 0.72 bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin tekrar test tekrar güvenilirlik kat sayıları ise duygusal tükenme için 0.83, duyarsızlaşma için 0.72, kişisel başarıda düşme için 0.67 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin yaşamış oldukları umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının ortaya konulması için yapılan bu araştırmada ilgili veri toplama araçları çevrimiçi bir anket olarak katılımcılara sunulmuştur. Pandemi koşullarından dolayı ölçme araçlarının yanıtlanmasında internet ortamından yararlanılmıştır. Bu sayede başta süre olmak üzere zamandan ve ekonomik unsurlardan yarar sağlanmıştır. Araştırmada veriler, üniversite etik

kurulu tarafından gerekli izinler alındıktan sonra toplanmıştır. İlgili ölçekler katılımcılara ulaştırıldıktan sonra toplamda 215 test verisi elde edilmiştir. Toplanan veriler incelendikten sonra yönergeye uygun doldurulmayan 3 adet verinin çıkartılmasıyla birlikte toplamda 212 veri üzerinde istatistiksel analiz yapılmış ve ilgili analizler yorumlanmıştır.

Veri Analizi

Araştırma verileri SPSS 21.0 programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin normal dağılım özelliğine sahip olup olmadığını belirlemede çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış olup bu bağlamda ilgili analizlerin seçiminde normal dağılım özelliği gösteren Parametrik Test kriterlerinden yararlanılmıştır. Bunun yanında kullanılan ölçme araçlarının güvenilir sonuçlar verip vermediğini ortaya koymada da iç tutarlılık analizinden yararlanılmış ve kullanılan ölçeklerin kabul edilen uluslararası değerlerin üzerinde olduğu bulunmuştur ($\alpha > .70$). Araştırma kapsamında birbirleri üzerinde ilişkisi ölçülmek istenilen umutsuzluk ve tükenmişlik kavramlarının birbirlerini yordama düzeyleri, bu düzeylerin gücü ve yönünü ortaya koymada korelasyon analizinden yararlanılırken, gruplar arası karşılaştırma bulgularında ise t-testi ve ANOVA analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Tablo 2. Araştırmada kullanılan ölçeklerin cronbach alfa, çarpıklık ve basıklık değerleri

Değişkenler	Cronbach alfa	Çarpıklık	Basıklık
Beck Umutsuzluk Ölçeği Toplam Puan	0.963	.246	.149
Duygusal	0.911	-1.098	-.609
Motivasyon kaybı	0.858	.734	-1.025
Beklentiler	0.893	.856	-.748
Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	0.874	-.409	-1.129
Duygusal tükenme	0.948	-.446	-1.102
Duyarsızlaşma	0.796	-.445	-1.110
Kişisel Başarı	0.884	.411	-1.242

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmada kullanılan ölçeklere ait güvenilirlik ve normallik değerleri görülmektedir. Kullanılan ölçeklerin güvenilirlik sonuçları incelendiğinde kabul edilen uluslararası standart değerlerin üzerinde oldukları bulunmuştur ($\alpha > 0.70$). Bu bağlamda kullanılan ölçeklerin güvenilir sonuçlar verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde kullanılan ölçme araçlarının normallik değerlerinin ise kabul edilen uluslararası standart değerler aralığında olduğu bulunmuştur (± 2). İlgili analizlerin seçiminde normal dağılım özelliği gösteren Parametrik Test kriterlerinden yararlanılmış olup; %95 güven aralığında ve 0.05 anlamlılık düzeyinde analizler yapılmıştır.

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere ait tanımlayıcı bilgiler

Değişkenler	Ortalama	Ss	Minimum-Maksimum
Beck Umutsuzluk Ölçeği Toplam Puan	30.04	1.49	25-34
Duygusal	8.71	2.02	5-10
Motivasyon kaybı	9.68	1.98	8-14
Beklentiler	6.91	1.21	5-10
Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	68.46	7.63	53-81
Duygusal tükenme	30.72	10.40	11-44
Duyarsızlaşma	16.23	3.62	9-22
Kişisel Başarı	21.50	7.12	12-35

Beck Umutsuzluk Ölçeği'nden elde edilen toplam puanın ortalaması 30.04 ± 1.49 (25-34), alt ölçeklerinin puan ortalaması duygusal için 8.71 ± 2.02 (5-10), motivasyon kaybı için 9.68 ± 1.98 (8-14) ve beklentiler için 6.91 ± 1.21 (5-10) olarak tespit edilmiştir. Tükenmişlik Ölçeği'nden elde edilen toplam puan ortalaması 68.46 ± 7.63 (53-81), alt ölçeklerinin puan ortalaması duygusal tükenme için 30.72 ± 10.40 (11-44), duyarsızlaşma için 16.23 ± 3.62 (9-22) ve kişisel başarı için 21.50 ± 7.12 (12-35) olarak bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 4. Umutsuzluk ile tükenmişlik ve alt boyutları arasındaki korelasyon analizi

Değişkenler ve Alt Boyutları (N=200)	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Beck Umutsuzluk Ölçeği Toplam Puan	1							
2. Duygusal	-.196**	1						
3. Motivasyon Kaybı	.680**	-.786**	1					
4. Beklentiler	.741**	-.676**	.807**	1				
5.Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	.597**	.662**	.412**	.295**	1			
6. Duygusal Tükenme	.620**	.114*	.104*	.147*	.925**	1		
7. Duyarsızlaşma	.214*	.278**	.236**	.089	.871**	.827**	1	
8. Kişisel Başarı	-.371**	-.304	-.217**	.127	-.673**	-.832**	-.812**	1

** : Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlı; * : Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlı

Tablo 4'te yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre; umutsuzluk toplam ile tükenmişlik toplam arasında ($r=.597$; $p<0.01$) orta güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Umutsuzluk toplam ile duygusal tükenme arasında ($r=.620$; $p<0.01$) orta güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça duygusal tükenme de artmaktadır. Umutsuzluk toplam ile duyarsızlaşma arasında ($r=.214$; $p<0.05$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça duyarsızlaşma da artmaktadır. Umutsuzluk toplam ile kişisel başarı arasında ($r=-.371$; $p<0.01$) orta güçte negatif yönde anlamlı ilişki

bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça kişisel başarı düşmektedir.

Duygusal ile tükenmişlik toplam arasında ($r=.662$; $p<0.01$) orta güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde duygusallık arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Duygusal ile duygusal tükenme arasında ($r=.114$; $p<0.05$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde duygusallık arttıkça duygusal tükenme de artmaktadır. Duygusal ile duyarsızlaşma arasında ($r=.278$; $p<0.01$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde duygusallık arttıkça duyarsızlaşma da artmaktadır. Motivasyon kaybı ile tükenmişlik toplam arasında ($r=.412$; $p<0.01$) orta güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde motivasyon kaybı arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Motivasyon kaybı ile duygusal tükenme arasında ($r=.104$; $p<0.05$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde motivasyon kaybı arttıkça duygusal tükenme de artmaktadır. Motivasyon kaybı ile duyarsızlaşma arasında ($r=.236$; $p<0.01$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde motivasyon kaybı arttıkça duyarsızlaşma da artmaktadır. Motivasyon kaybı ile kişisel başarı arasında ($r=-.217$; $p<0.01$) düşük güçte negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde motivasyon kaybı arttıkça kişisel başarı düşmektedir. Beklentiler ile tükenmişlik toplam arasında ($r=.295$; $p<0.01$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde beklentiler arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Beklentiler ile duygusal tükenme arasında ($r=.147$; $p<0.05$) düşük güçte doğrusal yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde beklentiler arttıkça duygusal tükenme de artmaktadır.

Tablo 5. Cinsiyete göre katılımcılarda umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri ile alt boyutlarında bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	p
Beck Umutsuzluk Ölçeği Toplam Puan	Kadın	102	30.09	1.50	2.240	0.013
	Erkek	110	29.99	1.48		
Duygusal	Kadın	102	8.59	2.11	1.414	0.057
	Erkek	110	8.81	1.94		
Motivasyon Kaybı	Kadın	102	9.82	2.08	2.598	0.008
	Erkek	110	9.55	1.87		
Beklentiler	Kadın	102	6.98	1.23	0.694	0.737
	Erkek	110	6.85	1.19		
Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	Kadın	102	68.70	7.47	2.711	0.006
	Erkek	110	68.23	7.80		
Duygusal Tükenme	Kadın	102	30.75	10.41	3.334	0.000
	Erkek	110	30.69	10.45		
Duyarsızlaşma	Kadın	102	16.29	3.74	1.617	0.051
	Erkek	110	16.17	3.53		
Kişisel Başarı	Kadın	102	21.65	7.17	1.027	0.097
	Erkek	110	21.37	7.11		

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda; umutsuzluk toplam ($t=2.240$; $p=0.013$), motivasyon kaybı ($t=2.598$; $p=0.008$), tükenmişlik toplam ($t=2.711$; $p=0.006$) ve duygusal tükenmenin ($t=3.334$; $p<0.000$) ebeveynin cinsiyetine göre anlamlı fark oluşturdukları bulunmuştur. Yapılan analize göre hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için ortalama değerlere bakılmıştır. Kadın katılımcıların umutsuzluk, motivasyon kaybı, tükenmişlik ve duygusal tükenme puan ortalamaları erkek katılımcılardan yüksek bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 6. Medeni duruma göre katılımcılarda umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri ile alt boyutlarında ANOVA analizi sonuçları

Değişkenler	Medeni Durum	N	Ort.	ss	F	p
Beck Umutsuzluk Ölçeği Toplam Puan	Evli	80	30.02	1.55	3.380	0.016
	Bekâr	67	30.05	1.31		
	Dul	65	30.04	1.60		
Duygusal	Evli	80	8.56	2.06	0.679	0.127
	Bekâr	67	8.50	2.23		
	Dul	65	9.10	1.69		
Motivasyon Kaybı	Evli	80	9.83	2.03	2.400	0.027
	Bekâr	67	9.80	2.11		
	Dul	65	9.36	1.74		
Beklentiler	Evli	80	6.96	1.18	0.391	0.211
	Bekâr	67	7.01	1.26		
	Dul	65	6.75	1.19		
Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	Evli	80	68.12	7.47	1.962	0.050
	Bekâr	67	68.05	8.13		
	Dul	65	69.29	7.35		
Duygusal Tükenme	Evli	80	30.01	10.23	0.187	0.347
	Bekâr	67	30.00	11.54		
	Dul	65	32.33	9.29		
Duyarsızlaşma	Evli	80	16.22	3.47	1.877	0.054
	Bekâr	67	15.76	4.03		
	Dul	65	16.72	3.36		
Kişisel Başarı	Evli	80	21.88	6.78	0.421	0.234
	Bekâr	67	22.29	8.16		
	Dul	65	20.23	6.27		

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında medeni durum değişkenine göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda; umutsuzluk toplam ($f=3.380$; $p=0.016$), motivasyon kaybı ($f=2.400$; $p=0.027$) ve tükenmişlik toplam ($f=1.962$; $p=0.050$) medeni durum üzerinde anlamlı fark oluşturdukları bulunmuştur. Hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu ortaya koymak için analiz sonrası yapılan post-hoc analizine göre; 'Umutsuzluk toplam' için; 'Bekâr' ile 'Dul' medeni durumları arasında ($p=0.024^*$; $p<0.05$) ilişki vardır. Buna göre bekâr ebeveynlerde umutsuzluk düzeyleri dul ebeveynlere göre anlamlı olarak daha yüksektir. 'Motivasyon kaybı' için; 'Evli' ile 'Dul' medeni durumları arasında ($p=0.037^*$; $p<0.05$) ilişki vardır. Buna göre evli ebeveynlerde motivasyon kaybı dul ebeveynlere göre anlamlı olarak daha yüksektir. 'Tükenmişlik toplam' için; 'Dul' ile 'Bekâr' medeni durumları arasında ($p=0.050^*$; $p<0.05$) ilişki vardır. Buna göre dul

ebeveynlerde tükenmişlik düzeyleri bekâr ebeveynlere göre anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 6).

Tablo 7. Yetersizliği olan çocuğun cinsiyetine göre katılımcılarda umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri ile alt boyutlarında bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Değişkenler	Çocuk Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	p
Beck Umutsuzluk Ölçeği Toplam Puan	Kız	93	30.16	1.43	4.201	0.012
	Erkek	119	29.94	1.53		
Duygusal	Kız	93	8.68	2.04	1.104	0.070
	Erkek	119	8.73	2.01		
Motivasyon Kaybı	Kız	93	9.78	2.01	1.543	0.051
	Erkek	119	9.60	1.96		
Beklentiler	Kız	93	6.95	1.22	3.011	0.029
	Erkek	119	6.88	1.20		
Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puan	Kız	93	68.22	7.84	2.007	0.046
	Erkek	119	68.64	7.49		
Duygusal Tükenme	Kız	93	30.41	10.50	1.258	0.071
	Erkek	119	30.95	10.36		
Duyarsızlaşma	Kız	93	16.09	3.69	1.117	0.075
	Erkek	119	16.33	3.58		
Kişisel Başarı	Kız	93	21.70	7.16	0.574	0.218
	Erkek	119	21.35	7.12		

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında çocuğun cinsiyetine göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda; umutsuzluk toplam ($t=4.201$; $p=0.012$), beklentiler ($t=3.011$; $p=0.029$) ve tükenmişlik toplam ($t=2.007$; $p=0.046$) çocuğun cinsiyeti üzerinde anlamlı fark oluşturdukları bulunmuştur. Yapılan analize göre hangi gruplar arasında farklılık olduğunu belirlemek için ortalama değerlere bakılmıştır. Kız çocuğuna sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve beklentiler puan ortalamaları erkek çocuğa sahip ebeveynlerden yüksek bulunmuştur. Bunların yanında erkek çocuğa sahip ebeveynlerde ise tükenmişlik puan ortalamaları kız çocuğa sahip ebeveynlerden yüksektir (Tablo 7).

Tablo 8. Öğrenme güçlüğü olan çocuğun yaşına göre katılımcılarda umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri ile alt boyutlarında ANOVA analizi sonuçları

Değişkenler	Çocuk Yaşı	N	Ort.	ss	F	p
Beck Umutsuzluk Toplam	2 - 5	78	29.82	1.70	2.214	0.048
	6 - 11	57	30.17	1.24		
	12 - 18	77	30.16	1.42		
Duygusal	2 - 5	78	9.29	1.53	0.682	0.795
	6 - 11	57	8.71	2.05		
	12 - 18	77	8.11	2.27		
Motivasyon Kaybı	2 - 5	78	9.03	1.46	0.712	0.612
	6 - 11	57	9.85	2.06		
	12 - 18	77	10.20	2.20		
Beklentiler	2 - 5	78	6.62	1.04	0.509	0.904
	6 - 11	57	6.89	1.16		
	12 - 18	77	7.22	1.34		
Tükenmişlik Toplam	2 - 5	78	70.02	6.24	1.009	0.201
	6 - 11	57	68.07	7.77		
	12 - 18	77	67.16	8.57		
Duygusal Tükenme	2 - 5	78	33.07	8.65	1.293	0.098
	6 - 11	57	29.94	10.37		
	12 - 18	77	28.90	11.66		
Duyarsızlaşma	2 - 5	78	17.01	3.01	2.907	0.038
	6 - 11	57	16.28	3.87		
	12 - 18	77	15.40	3.87		
Kişisel Başarı	2 - 5	78	19.93	6.40	1.719	0.063
	6 - 11	57	21.84	6.88		
	12 - 18	77	22.85	7.75		

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında yetersizliğe sahip çocuğun yaşına göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda; umutsuzluk toplam ($f=2.214$; $p=0.048$) ve duyarsızlaşma ($f=2.907$; $p=0.038$) yetersizliğe sahip çocuğun yaşı üzerinde anlamlı fark oluşturdukları bulunmuştur. Hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu ortaya koymak için analiz sonrası yapılan post-hoc analizine göre; 'Umutsuzluk toplam' için; '6-11' ile '2-5' yaşları arasında ($p=0.049^*$; $p<0.05$) ilişki vardır. Buna göre 6-11 yaş aralığında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk düzeyleri 2-5 yaş aralığında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere göre anlamlı olarak daha yüksektir. 'Duyarsızlaşma' için; '2-5' ile '12-18' yaşları arasında ($p=0.041^*$; $p<0.05$) ilişki vardır. Buna göre 2-5 yaş aralığında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerde tükenmişlik düzeyleri 12-18

yaş aralığında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere göre anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 8).

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın bu bölümünde, öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri araştırılmış ve konuya ilişkin literatür çerçevesinde tartışılarak yorumlanmıştır.

Araştırmada öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk düzeylerinin tükenmişlik düzeylerini etkilediği ve umutsuzluk ile tükenmişlik arasında doğrusal orta güçte ilişki olduğu bulunmuştur. Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça tükenmişlik düzeyinin de arttığı görülmüştür. İlgili alanyazın incelendiğinde, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşamış oldukları tükenmişlik ve umutsuzluk duygularının ortaya konduğu araştırmaların sayısının az olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda ilgili bulgular tartışılırken değişkenler tek tek ve tükenmişlik kavramı yerine geçebilecek kavramlarla ilişkisi üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucuyla benzer sonuçlara Mengünoğul (2021) tarafından yapılan araştırmada da ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip annelerin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri arasında doğrusal yönlü ilişki bulunmuştur. İlgili alanyazın incelendiğinde öğrenme güçlüğü tanısı alan ebeveynlerin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi oraya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Akandere ve Acar, 2009; Eroğlu vd., 2015; Köksal, 2014). Benzer şekilde Kurumeşe (2021) tarafından yapılan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin umutsuzluk düzeyleri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi-Manavgat ilçesi örneği araştırmasında da annelerin umutsuzluk düzeyleri üzerinde psikolojik sağlamlık düzeylerinin önemli bir yordayıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Aslan Aydın (2017) tarafından araştırmada ebeveynlerdeki tükenmişlik beraberinde yaşamdan doyum alamamayı ve hayata karşı umutsuz olmayı arttırdığı tespit edilmiştir. Arslan, Hamarta ve Deniz (2002) tarafından yapılan başka bir araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk arttıkça çaresizlik ve yaşamdan zevk alamamanın da arttığı bulunmuştur. Yapılan başka bir araştırmada da zihinsel engelli bir çocuğa sahip annelerde çocukların bakım süreci ile birlikte kişisel yaşamda uzaklaşmakta, çevre ile ilişkilerde azalma ve yapılacak sosyo kültürel etkinliklerin azalmasına sebep olduğundan annelerin tükenmişliklerini arttırmakla birlikte geleceğe dair umutlarında azalmaya sebep olduğu tespit edilmiştir (Kurt, 2010).

Araştırmada elde edilen bir başka bulguya göre, öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda; kadın katılımcıların umutsuzluk, motivasyon kaybı, tükenmişlik ve duygusal tükenme puan ortalamaları erkek katılımcılardan yüksek bulunmuştur. Benzer olarak, Aslan Aydın (2017) tarafından yapılan araştırmada da annelerin tükenmişlik ve duygusal tükenme düzeyleri babalardan yüksek bulunmuştur. Gürkan (2019) tarafından yapılan araştırmada da annelerin umutsuzluk düzeyleri babalardan yüksek bulunmuştur. Kasımoğlu (2017) tarafından yapılan araştırmada da annelerin umutsuzluk ve motivasyon kaybı babalardan yüksek bulunmuştur. Öğrenme güçlüğüne sahip çocukları olan annelerin babalardan daha

yüksek umutsuzluk ve motivasyon kaybı yaşadıklarını ortaya koyan çalışmalar bir hayli fazladır (Becan, 2017; Özkan, 2016; Konukbay, 2005). Çoban (2016) tarafından yapılan araştırmada da annelerin tükenmişlik ve duygusal tükenme düzeyleri babalardan yüksek bulunmuştur. Benzer biçimde Yıldız (2015) tarafından yapılan araştırmada da annelerin tükenmişlik düzeyleri babalardan yüksek bulunurken aynı araştırmada babaların duygusal tükenme düzeyleri de annelerden yüksek bulunmuştur. İlgili literatür incelendiğinde annelerin babalardan daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığını ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Alkan, 2021; Arman, 2009; Şahin, 2017).

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında çocuğun cinsiyetine göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda; kız çocuğuna sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve beklentiler puan ortalamaları erkek çocuğa sahip ebeveynlerden yüksek bulunmuştur. Bunların yanında erkek çocuğa sahip ebeveynlerde ise tükenmişlik puan ortalamaları kız çocuğa sahip ebeveynlerden yüksektir. Benzer sonuçlara Gürkan (2019) tarafından yapılan araştırmada da kız çocuğuna sahip ebeveynlerde umutsuzluk düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Becan (2017) tarafından yapılan araştırmada da kız çocuğuna sahip olan ebeveynlerde umutsuzluk ve beklentiler daha yüksek bulunmuştur. Araştırma bulgusuyla benzerlik göstermeyen araştırmalarda bulunmaktadır. Kasımoğlu (2017) tarafından yapılan araştırmada erkek çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk daha yüksek bulunurken beklentiler ise kız çocuk ebeveynlerinde yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde Özkan (2016) tarafından yapılan araştırmada da erkek çocuk ebeveynlerinin umutsuzluk düzeyleri kız çocuk ebeveynlerinden daha yüksek çıkmıştır. Alkan (2021) tarafından yapılan özel öğrenme güçlüğü ve zihinsel yetersizlik tanısı almış çocukların ebeveynlerinde tükenmişlik ve stresle başa çıkma düzeylerinin karşılaştırılması araştırmasında erkek çocuğa sahip ebeveynlerde tükenmişlik daha yüksek bulunmuştur. Yıldız (2015) tarafından yapılan araştırmada da erkek çocuğa sahip ebeveynlerde tükenmişlik kız çocuğuna sahip ebeveynlerden yüksek bulunmuştur.

Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk ve tükenmişlik ile alt boyutları arasında çocuğun yaş aralığına göre anlamlı ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda 6-11 yaş aralığında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk düzeyleri 2-5 yaş aralığında yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere göre anlamlı olarak daha yüksektir. Öğrenme güçlüğüne sahip çocuğun yaşı arttıkça ebeveynlerde umutsuzluk da artmıştır. Benzer sonuçlara Mengünoğul (2021) tarafından yapılan araştırmada da ulaşılmıştır. Araştırmada yaş düzeyi arttıkça ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin de arttığı bulunmuştur. Özellikle gelişimsel olarak çocuktaki öğrenme güçlüğüne giderilemediği ya da tedavi edilemediği durumlarda umutsuzluk daha da yükselmiştir. Akandere ve Acar (2009) tarafından yapılan araştırmada da çocuklardaki yaş düzeyi yükseldikçe ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri de yükselmiştir. İlgili literatür incelendiğinde öğrenme güçlüğüne sahip çocukların yaş düzeyleri ile ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri arasında doğrusal yönlü ilişki olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Becan, 2017; Eroğlu vd., 2015; Kurumeşe, 2021; Özkan, 2016).

Araştırma kapsamında ulaşılan bulgulara dayanarak gerek bu alanda çalışma yapmak isteyen uzmanlara gerekse alana ilgi duyan kişilere birtakım önerilerde bulunulmuştur. Özel öğrenme güçlüğü olan bir çocuğa sahip olmanın, ebeveynleri ruhsal ve sosyal açıdan zorlayıcı bir ortam yarattığı ve böylelikle ebeveynlerin sosyal ve duygusal anlamda desteklenmeleri gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Pandemi koşullarından dolayı beklenenden az örneklem sayısına ulaşılmıştır. Sonradan yapılacak benzer bir çalışmada daha geniş katılımcı sayısının olduğu bir örneklem grubunun araştırmaya dâhil edilmesi önerilmektedir. Araştırma değişkenleri olan umutsuzluk ve tükenmişliğin öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerde etkililiğini ortaya koyan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Öğrenme güçlüğü alanında çalışma yapmak isteyen uzmanların ebeveynlerde görülebilecek, umutsuzluk, tükenmişlik, yaşamdan doyum alamama vb. değişkenlerin kullanıldığı yeni çalışmalar yapmaları önerilmektedir. Öğrenme güçlüğü tanısı almış çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşamış oldukları umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının düşürülmesinde psikoeğitim ve kendi kendine yardım gruplarının oluşturulması önerilmektedir. Özellikle toplumsal duyarlılığın sağlanabilmesinde gerekli eğitimsel uygulamaların, gereken politikaların yapılması ya da hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akandere, M., & Acar, M. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 23-32.
- Akıncı, B. (2011). *Özgül öğrenme güçlüğü gösteren çocuklarda öz-kavramı, algılanan sosyal destek ve sosyo-demografik değişkenlerin incelenmesi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alexander, N.P. (2008). The sources and manifestations of stress amongst school-aged dyslexics, compared with sibling. *Controls Dyslexia*, 14(4), 291-313.
- Alkan, A. (2021). *Özel öğrenme güçlüğü ve zihinsel yetersizlik tanısı almış çocukların ebeveynlerinde tükenmişlik ve stresle başa çıkma düzeylerinin karşılaştırılması* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kumaş, Ö.A., & Sümer, H.M. (2019). Özel gereksinimli küçük çocuğu olan annelerin öz yetkinlikleri, yılmazlık düzeyleri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 163-173.
- Altıntaş, B. (2011). *Trabzon il merkezinde otizm tanısı ile eğitim gören çocukların ebeveynlerinde stres, tükenmişlik düzeyi ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- American Psychiatric Association. (2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. (5th Edition). Author: Washington DC.
- Arman, N. (2009). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Arslan, C., Hamarta, E., & Deniz, E. (2002). *Engelli çocuğu olan ebeveynlerin yaşam doyumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Konya: 11. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, 20-23 Ekim 2002.
- Aslan Aydın, M. (2017). *Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Becan, İ. (2017). *7-14 yaş arası zihinsel engelli ve görme engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile anksiyete düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Colenbrander, D., Ricketts, J., & Breadmore, H. L. (2018). Early identification of dyslexia: Understanding the issues. *Language, Speech and Hearing Services in Schools*, 49(4), 817-828.

- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 1-23.
- Çoban, F. (2016). *Psikolojik destek alan ve psikolojik destek almayan zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin depresyon ve tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shaywitz, S.E., & Shaywitz, B.A. (2005). Dyslexia (specific reading disability). *Biological Psychiatry*, 57(11), 1301-1309.
- Durak A. (1994). Beck Umutsuzluk Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 1-11.
- Durak, A., & Palabıyıkoglu, R. (1994). Beck Umutsuzluk Ölçeği geçerlilik çalışması. *Kriz Dergisi*, 2(2), 311-319.
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Dyson, L. (2010). Unanticipated effects of children with learning disabilities on their families. *Learning Disability Quarterly*, 33(1), 43-55.
- Ergin, C. (1992). *Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması*. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologları Derneği Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, Y., Arıcı Özcan, N., & Peker, A. (2015). *Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağlamlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Göçtü, N.G. (2014). *Farklı gelişen çocukların kardeşleri ve annelerinin suçluluk ve utanç, depresyon düzeyi ve stresle başa çıkma becerilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürkan, R. (2019). *Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gürşimşek, I., & Girgin, G. (2000). *İzmir örnekleminden okulöncesi milli eğitim bakanlığı'na bağlı okullarda hizmet veren öğretmenlerde görülen tükenmişlik düzeyi*. II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Hankin, B.L., Abramson, L.Y., & Siler, M. (2001). A prospective test of the hopelessness theory of depression in adolescence. *Cognitive Therapy and Research*, 25(5), 607-632.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile ebeveynlerden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.

- Kasımoğlu, N. (2017). *Zihinsel engeli olan çocukların ebeveynlerinde içselleştirilmiş stigma, umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Konukbay, D. (2005). *Engelli çocuk ebeveynlerinin umutsuzluk düzeyleri ve problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: GATA Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Köksal, K.A. (2014). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların ebeveyni olmak. Neşe Baykoç (Ed.) *Üstün, akıl, zekâ, deha, yetenek, dahiler-savantlar gelişimleri ve eğitimleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Kurt, D. (2010). *Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin tükenmişlik düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kurumeşe, M. (2021). *Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin umutsuzluk düzeyleri ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi-Manavgat İlçesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Maslach C., Jacskon, S.E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113.
- Mather, N., & Wendling, B.J. (2012). *Essentials of psychological assessment series: Essentials of dyslexia assessment and intervention*. John Wiley, Sons Inc.
- Mengünoğul, Ş. (2021). *Zihinsel engelli bireylerin anneleriyle normal gelişim gösteren bireylerin annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk durumlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Özkan, F. (2016). *Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pines, A.M., & Aronson, E. (1988). *Career burnout: Causes and cures*. New York: Free Press.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C., & Tekin, D. (1993). Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirliği. *Kriz Dergisi*, 1(3), 139-142.
- Siegel, L.S. (2006). Perspectives on dyslexia. *Paediatr Child Health*, 11(9), 581-587.
- Silver, C.H., Ruff, R.M, Iverson, G.L., Barth, J.T., Broshek, D.K., Bush, S.S., Koffler, S.P., & Reynolds, C.R. (2007). Learning Disabilities: The Need For Neuropsychological Evaluation. NAN Policy And Planning Committee. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 23, 217-219.
- Şahin, B.Z. (2017). *Otizm veya özgül öğrenme güçlüğü tanısı almış çocukların annelerinde, tükenmişlik belirtileri ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şengül, S., & Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14, 30-39.
- Uguz, S., Toros, F., İnanç, B.Y., & Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7, 42-47.
- Yıldız, C. (2015). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumları ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.